

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	การจัดการพืชสมุนไพรในพื้นที่เขตอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
ผู้เขียน	นางสาวกิ่งกาญจน์ ดันติวิมลกิจ
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม)
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ศาสตราจารย์ ดร.อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการจัดการพืชสมุนไพรในพื้นที่เขตอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาสภาพและรูปแบบการจัดการพื้นที่คุ้มครองสมุนไพรและถิ่นกำเนิดในพื้นที่เขตอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ 2) เพื่อศึกษาสภาพและรูปแบบการจัดการพืชสมุนไพรในพื้นที่คุ้มครองสมุนไพรและถิ่นกำเนิดในพื้นที่เขตอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และ 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการจัดการพืชสมุนไพรในพื้นที่คุ้มครองสมุนไพรและถิ่นกำเนิดในพื้นที่เขตอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหัวทุ่ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ วิธีการศึกษาได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการศึกษาจากตำรา หนังสือ บทความ รายงานการศึกษาที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การสนทนากลุ่ม การร่วมกิจกรรม และการเข้าประชุมหมู่บ้าน และนำข้อมูลที่ได้อามาจำแนกและจัดระบบข้อมูลแบบมีความสัมพันธ์ วิเคราะห์การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและอธิบายความสัมพันธ์กันของข้อมูลทั้งหมด

ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ ดังนี้ สภาพและรูปแบบการจัดการพื้นที่คุ้มครองสมุนไพรและถิ่นกำเนิดในพื้นที่เขตอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหัวทุ่ง พบว่าสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง มีลักษณะการจัดการเป็นระบบผสมผสานเชิงซ้อน ซึ่งเป็นลักษณะของการจัดการทรัพยากรเชิงบูรณาการร่วมกันกับการจัดการด้านอื่นๆ การจัดการระบบเหมืองฝายแบ่งปันการใช้น้ำ การจัดการองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการพืชสมุนไพรโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน องค์การภาครัฐภาคเอกชน และองค์กรอิสระ ซึ่งมีกระบวนการ

จัดการทรัพยากรที่สำคัญ คือ การกำหนดแนวเขตและการจำแนกประเภทป่า มีกฎระเบียบการจัดการพื้นที่และการเข้าใช้ประโยชน์ มีกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร พิธีกรรมและความเชื่อ และการสร้างแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ โดยอาศัยกลไกขับเคลื่อน คือ กลุ่มองค์กรชุมชน และหน่วยงานสนับสนุน จำแนกได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มกลไกขับเคลื่อนหลัก ประกอบด้วย กลุ่มป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง กลุ่มกลไกขับเคลื่อนหน่วยย่อย ประกอบด้วย กลุ่มแม่เมืองแม่ฝาย กลุ่มป่าไฟเศรษฐกิจ กลุ่มแม่ญิงฮักถิ่น กลุ่มเยาวชน และกลุ่มอนุรักษ์สมุนไพร และกลุ่มกลไกสนับสนุน ประกอบด้วย หน่วยงานสนับสนุนจากภายนอก ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรอิสระ

สภาพและรูปแบบการจัดการพืชสมุนไพรในพื้นที่คุ้มครองอนุรักษ์สมุนไพรและถิ่นกำเนิดในพื้นที่เขตอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหัวทุ่ง พบว่ามีพืชสมุนไพรที่มีการใช้ประโยชน์ในชุมชนรวม 135 ชนิด 60 วงศ์ (Family) ใช้ในการรักษาโรคและอาการ 50 อาการ มีรูปแบบการจัดการในลักษณะแบบผสมผสานองค์ความรู้ดั้งเดิมที่ใช้ภูมิปัญญา ความเชื่อ ร่วมกับแนวทางการจัดการแบบใหม่ที่มาจากรัฐ ภายใต้แผนจัดการคุ้มครองอนุรักษ์สมุนไพรฯ ในบริบทที่พืชสมุนไพรกลายเป็นพืชที่ได้รับความคุ้มครอง มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ และเป็นพืชหายากใกล้สูญพันธุ์ จึงมีกระบวนการจัดการพืชสมุนไพร ทั้งการใช้ประโยชน์ การควบคุมการใช้ และการอนุรักษ์และฟื้นฟูสืบทอด ถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยมีกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญ คือ คณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มอนุรักษ์สมุนไพร กลุ่มแม่ญิงฮักถิ่น และหน่วยงานสาธารณสุขในพื้นที่

ปัจจัยที่มีผลต่อศักยภาพในการจัดการพืชสมุนไพรในพื้นที่คุ้มครองสมุนไพรและถิ่นกำเนิดในพื้นที่เขตอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหัวทุ่งนั้น สามารถแบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยภายในได้แก่ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน องค์ความรู้และประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากร ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง ชุมชนมีจิตสำนึกร่วมในการรักษาป่าทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ชุมชนมีการพึ่งพิงทรัพยากรร่วมกัน และชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากร ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ เครือข่ายความร่วมมือภายนอกชุมชน กฎหมายและนโยบายของรัฐ ความสำคัญของพืชสมุนไพรที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจและเป็นพืชที่ต้องอนุรักษ์อยู่ในสถานะใกล้จะสูญพันธุ์ และหน่วยงานสนับสนุนจากภายนอก

Thesis Title	Medicinal Plant Management in the Forest Conservation Area of Hua Tung Village Community, Chiang Dao District, Chiang Mai Province
Author	Miss Kingkarn Tuntiwiwolkij
Degree	Master of Arts (Man and Environment Management)
Thesis Advisor	Prof. Dr. Anurak Panyanuwat

ABSTRACT

This study on the management of medicinal plants in forest conservation zone by Baan Hua Tung village community in Chiang Dao District of Chiang Mai Province has three main objectives: 1) to examine the situations and forms with respect to the management by Baan Hua Tung village community of the medicinal plants and their habitat protection area in forest conservation zone in Chiang Dao, 2) to make investigation on the situations and forms concerning the management by Baan Hua Tung village community of the medicinal plants in such protection area, and 3) to understand the factors explaining the management capability and capacity of this village community related to the management of relevant medicinal plants and land area. It employed the qualitative research approach for analyzing the data and information obtained from the review of literature, pertinent published reports, field interview and direct observation, focus group discussion, researcher's participation in community activities and village meetings. The collected data and information were categorized and organized for performing the functional analysis of the village community, the analysis on social relationship among community

members, and the analysis of overall relationship among various components of the management and resource systems.

The findings to answer the first study objective revealed the medicinal plants and their habitat protection area could be characterized as highly productive under a comprehensive land management system encompassing the elements of integrated resource management, irrigation system management with water sharing principle, knowledge management and transfer, eco-tourism management, and medicinal plants management. The parties participated in these community affairs were found to include the local villagers, government agencies, private sector, and NGOs. The fundamental resource management process and procedures involved the land boundary delineation and classification of forest types, establishment of rules and regulations for land management and utilization, organization of resource conservation and rehabilitation activities, use of rituals and local beliefs, and the building of knowledge transfer and learning center. The driving mechanisms can be distinguished into three groups: the main driving mechanism which was the Baan Hua Tung Community Forest group; the secondary driving mechanism including such village organizations as the traditional irrigation system supervisors group, the economic bamboo tree growing group, the Mae Ying Huk Thin (literally, women holding dear to their native land) group, youth group, and medicinal plants conservation group; and the supporting driving mechanism consisting various external agencies from government and private sectors as well as NGOs.

In the aspects of situations and management arrangements concerning the medicinal plants in the protection area, it was found there were 135 plant types in 60 plant families that the local villagers had used for the treatments of 50 kinds of sickness and symptoms. Medicinal plants caring and harvesting practices as well as usage appeared in the form of combining traditional knowledge, wisdom, and beliefs with the modern alternatives recommended by the government agencies within the framework of National Medicinal Plants Protection and

Conservation Management Plan. This Plan has been implemented in the context of medicinal plants becoming protected species because of their economic significance and near extinction status. The management arrangements thus must address the medicinal plants use, drug control consideration, conservation and restoration of the wild species, as well as the transfer and bestowing of traditional medicine knowledge. The primary driving mechanisms in all of the above efforts included the Community Forest Committee, the medicinal plants conservation group, the Mae Ying Huk Thin group, and the local public health service units and offices.

The factors determining the capability and capacity of Baan Hua Tung village community in managing land and medicinal plants in the protection area within the forest conservation zone can be distinguished into internal and external sources. The internal contributive factors were identified to include the relationship among community members, knowledge and experience in resource management, strong community leaders, the community's common awareness for forest maintenance, the community's common dependence on local resources, and the recognized community right to natural resource management. The external facilitating factors were found in the cooperation network with outside communities, the state laws and policies, the significance of medicinal plants with economic value and the need for conservation of the rare and near-extinction species, and other external supporting agencies.